

ПРИНЦИП РІВНОСТІ У ПРАВІ ЯК ЦІННІСНА СКЛАДОВА ГЕНДЕРНОЇ ПОЛІТИКИ

Переоцінка цінностей, що відбувається яку нашій країні, так і в інших країнах світу, орієнтує політичний курс держав на встановлення єдиних загальнолюдських принципів і стандартів, на їх природні засади, що потребує відповідного розуміння певних категорій права, зокрема, сучасних ціннісних вимірів права. Дані цінності набувають соціального змісту, реалізуються і впливають на свідомість і поведінку людей лише в тому випадку, коли глибоко усвідомлюються і сприймаються ними, як ціннісні орієнтації [10, с. 23-24].

В контексті цього сьогодні актуальним є питання ціннісного виміру права юридичного (позитивного), який має відповідати передусім змісту права природного, відображати основні невідчужувані права людини.

На це, зокрема, вказує М. Козюбра при визначенні критеріїв правового закону. Він пише, що «права людини є безпосередньо діючим правом і можуть застосовуватися всупереч закону, якщо закон суперечить фундаментальним правам людини» [6, с. 92].

На сучасному етапі науковим пошукам щодо проблем прав людини, природного права, ціннісних орієнтацій права, принципу рівності та гендеру присвячені праці таких провідних вітчизняних та зарубіжних вчених, як С. Алексєєва, В. Бабкіна, Г. Бермана, Ж.-Л. Бержеля, М. Козюбри, М. Марченко, Н. Оніщенко, Л. Петрової, П. Рабіновича, В. Селіванова, В. Тація, В. Тимошенко, І. Честнова та ін.

Особливо у сфері гендерної політики варто відмітити здобутки відділу теорії держави і права Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, яким лише за останні роки видано ряд наукових праць (серед них: «Гендерні паритети в умовах трансформації суспільства» (К., 2007), «Правові засади формування та розвитку гендерного середовища в Україні» (К., 2010) за заг. ред. Н. М. Оніщенко та Н.М. Пархоменко).

Вказані праці акцентують увагу на тому, що дотримання неупередженого ставлення до особи незалежно від статі сьогодні сприймається як невід'ємна складова демократичних перетворень та сталого розвитку будь-якого суспільства. Проблеми рівності у будь-якій сфері, — зазначається у передмові одного з монографічних видань, — не може розглядатися поза межами права, оскільки саме право розуміється як рівна міра свободи всіх і кожного — і чоловіка, і жінки [12, с. 3].

Однак проблема рівності, особливо чоловіків та жінок в Україні, не вичерпується зазначеними дослідженнями. В реальному житті, переважно слабка частина населення — жінки, залишаються незахищеними, особливо на рівні побуту та сім'ї. Це потребує подальших наукових розробок та зусиль політичних діячів у напрямі не лише законодавчого забезпечення, а й практичного гарантування рівності людей та їх особистих прав не залежно від статі.

Отже, одним із основоположних засад реалізації прав людини є принцип рівності. В контексті даного принципу ми маємо на меті розглянути його ціннісний вимір та вплив на гендерну політику.

Рівність визначається в юридичній літературі як один основних принципів конституційно-правового статусу людини і громадянина. Конституція України визнає, що всі люди є вільні й рівні у своїй гідності та правах (ст. 21). Водночас, за Конституцією не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками статі [11, с. 329].

Національні конституції гарантують рівність основних прав та свобод для всіх громадян, і більша їх частина прямо констатує забезпечення рівності прав громадян незалежно від їх віку, раси та статі. Майже всі уряди підписали Загальну декларацію прав людини, прийняту ООН у

1948 р., деякі інші міжнародні угоди, які беруть під захист жінок та дітей, серед них — Конвенцію про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, яка вважається міжнародним біллем щодо жіночих прав [4, с. 105].

Історія становлення рівності має багатовікові традиції, що відображають розвиток демократії у суспільстві. Принцип рівності людей багатоаспектний. Основний підхід до його визначення полягає в тому, що зазначаються ознаки, які не спроможні впливати на сутність цього принципу. Одним з проявів принципу рівності є рівність чоловіків і жінок, тобто незалежність рівного підходу від статі, що дістав назву принципу гендерної рівності.

Гендер у перекладі з англійської мови означає біологічні, соціальні, культурні особливості людини залежно від статі. У вітчизняній літературі, виходячи з історичного розвитку даної ідеї, під гендером розуміють соціальні ролі, які виконують чоловіча та жіноча статі. Тобто, коли говорять про гендерну рівність, мають на увазі рівність статусів чоловіка та жінки в різних сферах соціального буття [1, с.187-188].

Гендерна рівність — складова загального принципу рівності як принципу демократичної побудови суспільства. Право розуміється сьогодні як рівна міра свободи всіх і кожного — чоловіків і жінок. Конструкція гендерної рівності розкривається через категорію прав людини як універсального стандарту рівності, який є єдиним для обох статей [13, с. 104].

Коли йдеться про рівність статей як ідеал суспільно-політичного розвитку, під цим поняттям можуть розумітися: а) формальна рівність (рівність юридична, закріплена законодавчо); б) рівність можливостей (надання певної законодавчо закріпленої переваги певній соціально-демографічній групі для створення однакових з іншими групами умов на старті); в) рівність результату (цілеспрямоване забезпечення ліквідації для конкуруючих сторін перешкод, які можуть бути зумовлені попередньою дискримінацією) [5, с. 10].

У країнах світу відбувається процес наповнення гендерним змістом національного законодавства. Врахування рівних прав і можливостей у законодавстві різних країн відбувається залежно від сили впливу інших соціальних норм — традицій, звичаїв усталеної моралі, політичних норм тощо. Релігії справляють значний вплив на формування традиційних норм у національних суспільствах. По-різному відбувається процес освоєння гендеру нового часу й відображення його в чинному законодавстві різних галузей права. Навіть Європа не є гендерно однорідною та має певні особливості щодо гендерного втілення в праві в північних і південних країнах, Центральної Європи, країн Балтії, Східної Європи, країн СНД тощо. Та попри всі особливості існує тенденція до зближення гендерних процесів в юридичному їх вираженні, а саме формування гендерного компонента в системі законодавства [7, с. 42-43].

Вочевидь, питання гендерної рівності набуло на сьогодні неабиякої актуальності і представляє неабияку цінність для права. Виходячи з цінності гендерного виміру права відповідним чином має проводитися робота з діючим вітчизняним законодавством, яке, незважаючи на проголошення Україною рівності прав чоловіків і жінок, ще містить значні дискримінаційні гендерні викривлення.

Виправити таку ситуацію може створення предметного законодавства, орієнтованого на розв'язання практичних гендерних проблем, детальне регулювання окремих аспектів становлення гендерної рівності, законодавче визначення всього спектра прав та можливостей, що містять поняття «гендерна рівність» [8, с. 75-76].

На сьогодні законодавець має нелегке завдання: потрібно законодавчо визначити такий механізм правового регулювання, який не лише відповідатиме досконалій правовій формі та матиме високу прикладну оцінку, а й буде культивувати правосвідомість громадян, закладати світоглядні основи гендеру. При цьому, слід враховувати такі споконвічні правові та моральні цінності, як справедливість, свобода, рівноправність. Адже на них ґрунтується правова свідомість громадян, яка миттєво реагує на викривлення цих категорій, неадекватне їх застосування [2, с. 30].

Декларований у вітчизняному законодавстві принцип рівності передбачає, що всі громадяни є рівними як представники людства, як носії загальнолюдських прав і свобод. Водночас, об'єктивним фактором є існування нерівності за здібностями, нахилами, чеснотами тощо. Безперечно, справедлива рівність можлива лише як рівність можливостей у реалізації здібностей, як

надання рівних прав для розвитку тих природжених і набутих якостей, якими люди наділені, як справедливий розподіл прав і обов'язків, тобто як доступність справедливості [5, с. 59].

В Європі з другої половини ХХ ст. спостерігається стрімке зростання гендерної активності й помітними є досягнення в підвищенні правового статусу жінок, однак попри це фактичної рівності усе ж не досягнуто. Тобто, жодні міжнародні акти й інші документи не забезпечать гарантій там, де слабка влада закону, де немає законів та інших нормативно-правових актів, що гарантували б дотримання конституційних прав і міжнародних домовленостей.

Цінність демократичних принципів і фундаментальних прав людини вимагає забезпечення справедливої гендерної рівності. На формування і розвиток державної політики безперечно і прямо впливають особисті, суб'єктивні чинники, ціннісні орієнтації та моральні переконання тих посадових осіб, які безпосередньо перебувають в ешелонах влади.

За часів Радянського Союзу, коли панувала авторитарно-командна система державного управління, культивувалися «чоловічі» переваги щодо певних можливостей. Коли справедливість при розподілі можливостей, наділених правами та обов'язками незалежно від статі стане цінністю, домігантою не лише суспільства, а й вищих органів державної влади, тоді можна буде говорити про те, що в державі існує довіра, чесність та демократія.

Особи, причетні до розвитку політики, несуть велику відповідальність за забезпечення того, щоб урядова політика, програми і законодавство були справедливими і для жінок, і для чоловіків. Для повноцінного виконання цих обов'язків особи, залучені до розвитку політики, повинні добре розумітися на гендерних питаннях.

Обговорення політики значною мірою стосується цінностей. Державні службовці, відповідальні за розвиток політики, повинні усвідомлювати, що вони привносять у свою діяльність власні цінності, сформовані життям: манеру працювати, базу знань, джерела інформації, контакти, культурний і життєвий досвід, менталітет, які впливають на те, як ці особи розуміють питання політики і якими підходами користуються, тобто чи підтримують цінності системи, в якій працюють. Бюрократичні і політичні процеси насичені цінностями, що впливають на розробку політичного курсу. Вони, у свою чергу, допомагають формувати і сформовані всіма соціальними цінностями. Гендерно чутлива політика може час від часу вступати у конфлікт із домінуючими цінностями, на яких формується суспільство. Жіночий досвід у розвитку суспільства часто вимірюється чоловічими стандартами. Тому державні службовці повинні протистояти цим конфліктуючим і конкуруючим цінностям [5, с. 74].

Не зважаючи на це, Україна може констатувати, що ідея гендеру поступово оволоділа свідомістю чоловіків. Особливістю законопроектів про гендерну рівність, поданих до парламенту в порядку законодавчої ініціативи, є те, що майже всі вони були внесені народними депутатами — чоловіками [7, с. 65].

На сучасному етапі про подолання вказаних стереотипів свідчить прийнятий Верховною Радою України Закон «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» № 2866-IV від 8 вересня 2005 року [9, с. 48-55]. Цей Закон є кроком до запровадження відповідних міжнародних стандартів міжстатевої рівності і є правовою базою забезпечення конституційного принципу рівних прав чоловіків і жінок. Зокрема, ст. 3 Закону визначає основні напрями державної політики щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, серед яких: недопущення дискримінації за ознакою статі, забезпечення рівної участі жінок та чоловіків у прийнятті суспільно важливих рішень, формування відповідального материнства і батьківства, виховання і пропаганда серед населення України культури гендерної рівності, поширення просвітницької діяльності у цій сфері та ін. Неабияке значення має закріплене у ст. 4 Закону положення, відповідно до якого чинне законодавство України та проекти нормативно-правових актів підлягають гендерно-правовій експертизі, результатом чого є надання висновку щодо їх відповідності принципу забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків.

Проведення гендерної експертизи у різних галузях права підтверджує появу нової галузі права — гендерного права як комплексного правового інституту, що складається з правових норм, які встановлюють засоби забезпечення рівності прав людини незалежно від статі, а також передбачають межі допустимих відмінностей у правах незалежно від статі [2, с. 9].

Отже, з огляду на викладене, можна підкреслити, що не зважаючи на існування у свідомості суспільства певних стереотипів, так званого гендерного суб'єктивізму, усе ж природна цінність людини та її потреб і можливостей сьогодні явно долає вказані вище перепони. Те, що невіддільне від людини та її сутності, її невід'ємні природні права, які тривалий час навіть не були передбачені законодавчо, отримує сьогодні перемогу над «буквою закону», оживаючи і у свідомості людей, і у реальному житті, і на законодавчому рівні. Однак недосконалим ще залишається механізм впровадження принципу гендерної рівності на особистісному рівні людини, взаємовідносин між статями в межах сім'ї та побуту. Засоби масової інформації переповнені фактами насилля та жорстокості у цих, прихованих від очей спільноти, сферах особистого життя.

Зазначене потребує кропіткої роботи політичних діячів держави та їх глибокого переконання й усвідомлення, що гендерна рівність є однією з цінностей, на яких будується правова держава.

Використана література:

1. *Богінч О. Л.* Гендерна політика в Україні: сучасні виміри / О. Л. Богінч // Правові засади формування та розвитку гендерного середовища в Україні: [монографія] / [за заг. ред. Н. М. Оніщенко, Н. М. Пархоменко]. — К.: Юрид. думка, 2010. — С. 187-197.
2. *Болотіна Н. Б.* Соціальне законодавство України: Гендерна експертиза / Н. Б. Болотіна. — К.: Логос, 2001. — 82 с.
3. *Впровадження* гендерних підходів у роботу комітетів Верховної Ради України: [практичний посіб.] / [гол. ред. В. О. Зайчук]. — К.: К.І.С., 2005. — 186 с.
4. *Гендерные* проблемы и развитие. Стимулирование развития через гендерное равенство в правах, в доступности ресурсов и возможности выражать свои интересы / [пер. с англ.]. — М.: Весь мир, 2001. — 408 с.
5. *Інтегрування* гендерного підходу в державну політику України. — К.: Державний інститут проблем сім'ї та молоді, 2003. — 128 с.
6. *Козюбра М. І.* Правовий закон: проблема критеріїв / М. І. Козюбра // Вісник Академії правових наук України. — № 2 (33) — № 3 (34). — Х.: Право, 2003. — С. 83-96.
7. *Мельник Т. М.* Міжнародний досвід гендерних перетворень / Т. М. Мельник. — К.: Логос, 2004. — 320 с.
8. *Оніщенко Н. М.* Європейський правовий вимір гендерно-чутливої політики: [монографія] / Н. М. Оніщенко, О. В. Матвієнко, С. В. Береза, М. О. Томашевська. — К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2005. — 144 с.
9. *Офіційний* вісник України: Щотижневий збірник актів законодавства. — № 40. — 2005. — С. 48-55.
10. *Патерило І. В.* Право як ціннісна категорія: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / І. В. Патерило. — К., 2006. — 209 с.
11. *Погорілко В. Ф.* Рівність / В. Ф. Погорілко // Юридична енциклопедія: В 6 т. / [редкол.: Ю. С. Шемшученко та ін.]. — К.: «Укр. енцикл.», 1998. — 736 с.
12. *Правові* засади формування та розвитку гендерного середовища в Україні: [монографія] / [за заг. ред. Н. М. Оніщенко, Н. М. Пархоменко]. — К.: Юрид. думка, 2010. — 352 с.
14. *Руднева О.* Гендерна рівність як принцип законодавства / О. Руднева // Право України. — 2002. — № 4. — С. 103-108.

Львова О. Л. Принцип рівності у праві як ціннісна складова гендерної політики.

Дана стаття пропонує до розгляду один з таких ціннісних вимірів права, як рівність. В контексті цього досліджується поняття та роль гендерної рівності як ціннісної складової гендерної політики сучасної держави, спрямованої на забезпечення рівності прав людини незалежно від статі.

Ключові слова: гендерна рівність, права людини, право, принцип рівності, цінність.

Львова Е. Л. Принцип равенства в праве как ценностная составная гендерной политики.

Представленная статья предлагает к рассмотрению один из таких ценностных измерений права, как равенство. В контексте этого исследуются понятие и значение гендерного равенства как ценностной составной гендерной политики современного государства, направленной на обеспечение равных прав человека не зависимо от пола.

Ключевые слова: гендерное равенство, права человека, право, принцип равенства, ценность.

Lvova O. Equality Principle of Law as Value Component of Gender Policy.

This article offers the valuable measure of law as equality. It is observe the concept and the role of gender equality as a value component of the gender policy of the modern state, aimed to ensure equal rights of gender.

The domestic legal science is focused on fair treatment of persons regardless their gender is perceived as an integral part of democratic transformation and sustainable development of any society. The issues of equality in any field can not be considered outside the law, the law is understood as an equal measure of freedom to both men and women.

However, in reality, most weak part of the population remains vulnerable women, especially at the household and family. It requires further scientific achievements and efforts of politicians towards not only providing legal and practical and ensures equality of people and their individual rights regardless of sex.

Thus, the principle of equality is one of the fundamental principles of human rights. In the context of this principle in his article the valuable dimension and impact on gender policy and reflected in modern legislation.

In conclusion despite the existence of stereotypes in society as gender bias, nevertheless the value of the natural man and his needs and capabilities of today clearly overcome. The human being is inherent natural rights and its essence, which were not even been provided by law, receives today the victory over the «letter of the law» and revive in the minds people real life and the legislation. However, gaps are still the modus operandi of gender equality principle in rights on personal level, relations between the sexes within the family and life.

The above requires the hard work of state politicians and their deep belief and understanding that gender equality is one of the values on which the rule of law is built.

Key words: gender equality, human rights, law, equality, value.